

فشار حداکثری مالیات به حقوق بگیران

عدالت اقتصادی حکم می‌کند افرادی که در مجموع درآمد بیشتری از منابع مختلف دارند، مالیات بیشتری نیز بپردازند. این تصمیمی است که اغلب کشورها از چندین دهه پیش تلاش‌های زیادی برای رسیدن به آن انجام داده و موفقیت‌های چشمگیری نیز در این راه به دست آورده‌اند. اما این وضعیت در ایران وارونه و برعکس است. به عبارتی، در کشورمان هرکسی که درآمدهای غیرشفافی داشته باشد، خارج از چتر و رصد سازمان مالیاتی قرار گرفته و هرکسی که شفاف رفتار کند، باید جور فراریان مالیاتی را نیز به دوش بکشد. یکی از این بخش‌ها، مالیات حقوق بگیران است. آمارها نشان می‌دهد به دلیل فقدان اجرای مالیات بر مجموع درآمد (PIT) در ایران، فشار مضاعفی به حقوق بگیران وارد شده و در سمت دیگر، مشاغل غیرشفاف و آنهایی که پول‌های سادآورده به جیب می‌زنند، عمل‌آلودانه این وضعیت هستند. لازم به ذکر است، مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی به عنوان یکی از انواع مالیات‌های مستقیم به دو شیوه عمده می‌تواند اخذ شود؛ شیوه اول، وضع مالیات بر اقلام مختلف درآمدی به صورت جداگانه است. در این شیوه مالیات هر یک از اقلام درآمدی مثل درآمد ناشی از حقوق، مشاغل و اصناف، اجاره املاک و... به صورت جداگانه محاسبه شده و ممکن است معافیت‌ها و نرخ‌های جداگانه‌ای نیز بر آنها اعمال شود. این شیوه که در برخی کشورهای در حال توسعه از جمله ایران رایج است از حیث تاثیر بر بازتوزیع درآمد و عدالت توزیعی مشکلاتی را به همراه دارد. شیوه دوم، وضع مالیات بر مجموع درآمد اشخاص حقیقی است. در این شیوه کل درآمد اشخاص تجمیع و سپس مشمول مالیات می‌شود. بدیهی است که شیوه دوم عادلانه‌تر بوده و درآمدهای بیشتری را عاید دولت می‌کند. امروزه مالیات‌های مستقیم در بیشتر کشورهای توسعه یافته و برخی اقتصادهای نوظهور به همین شیوه اخذ می‌شود. از این رو یکی از مهم‌ترین قوانین در بیشتر کشورهای توسعه یافته قانون مالیات بر مجموع درآمد است. از سوی دیگر یکی از ستون‌های اصلی یک نظام مالیاتی موفق برای بازتوزیع درآمد و کاهش فقر نیز اجرای همین سیاست است زیرا در بین پایه‌های مختلف مالیاتی هیچ پایه‌ای نامنصفانه‌تر از مجموع درآمد برای اجرای نرخ‌های تصاعدی وجود ندارد؛ این در حالی است که معمولاً مالیات ستانی با نرخ‌های تصاعدی بازتوزیع بهتری برای درآمد به ارمغان می‌آورد.

افزایش ۴۷ درصدی فشار مالیاتی بر حقوق بگیران

مرور آمارهای سقف معافیت مالیات نشان می‌دهد طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۳ فشار مالیاتی بر حقوق بگیران افزایش یافته است. آنطور که در آمارهای نمودار قابل مشاهده است، مقایسه ارزش دلاری سقف معافیت مالیاتی با دلار آزاد نشان می‌دهد، نرخ سقف معافیت مالیاتی حقوق و دستمزد از میانگین ماهانه ۲۱۶ دلار در سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۸ به ۱۶۷ دلار در ۵ سال اخیر رسیده است. به عبارتی، طی این مدت رقم دلاری سقف معافیت مالیاتی حقوق بگیران کاهش ۴۷ درصدی داشته است. اما در کنار سنجش ارزش دلاری سقف معافیت مالیاتی، «فرهیختگان» برای سنجش ارزش هزینه‌های اصلی معیشتی نیز به سراغ ۶ گروه از اقلام خوراکی و غیرخوراکی رفته است. آنطور که در آمارهای نمودار قابل مشاهده است، ارزش دلاری ۵ قلم از اقلام خوراکی شامل یک کیلوگرم برنج ایرانی + گوشت قرمز + گوشت مرغ + تخم مرغ + ماهی و همچنین در بین اقلام غیرخوراکی نیز ارزش دلاری یک متر مسکن در شهر تهران طی مدت سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۳ از حدود ۱۱۱۵ دلار در سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۸ به ۱۵۱۹ دلار در ۵ سال اخیر رسیده که نشان از رشد ۳۶ درصدی ارزش این اقلام دارد. به عبارتی افزایش هزینه‌های خانوار در حالی رخ داده که دولت و مجلس بدون توجه به این موضوع، سقف معافیت مالیاتی حقوق بگیران را به جای افزایش، کاهش داده‌اند که منجر به فشار معیشتی به حقوق بگیران شده است.

مالیات کارمندان: ۲ برابر اصناف، ۴ برابر ملاکان

بر اساس گزارش سازمان امور مالیاتی و همچنین گمرک ایران، حجم درآمد مالیاتی ایران در سال ۱۴۰۲ به ۹۳۲ هزار میلیارد تومان رسیده که از این میزان، ۳۱۶ همت مربوط به مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی یا همان مالیات شرکت‌ها، ۳۲۳ همت مالیات بر کالا و خدمات، ۱۴۲ همت مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی ۱۲۱ همت مالیات بر واردات و در نهایت نزدیک به ۲۹ همت نیز مربوط به مالیات بر ثروت بوده است. اگر آمارها را ریزتر و جزئی‌تر بررسی کنیم، از ۱۴۲ همت درآمد مالیاتی بر درآمد اشخاص حقیقی، حدود ۸۲ همت آن مربوط به مالیات بر حقوق و دستمزد بوده است. این مقدار را لحاظ کردن مالیات بر واردات در مجموع درآمدهای مالیاتی، سهم ۸٫۸ درصدی از درآمد مالیاتی سال ۱۴۰۲ دولت خواهد داشت و در صورتی که مالیات بر واردات را لحاظ نکنیم، سهم ۱۰٫۱ درصدی از درآمد مالیاتی دولت را به خود اختصاص می‌دهد که در نوع خود و در مقایسه با سایر پایه‌های مالیاتی بسیار رقم قابل توجهی است. توجه داشته باشیم در سال ۱۴۰۲ با لحاظ درآمد مالیات بر واردات، سهم ۸٫۸ مالیات بر حقوق و دستمزد در حالی رخ داده که سهم مالیات اصناف از کل درآمد مالیاتی دولت ۵٫۵ درصد بوده، سهم مالیات بر نقل و انتقال حدود ۳ میلیون خردرو (زن و کارکرده) حدود ۲٫۴ درصد، سهم مالیات بر ثروت ۳٫۱ درصد، سهم مالیات بر مسکن و اجاره ۲٫۲ درصد و مالیات بوریسی‌ها (نقل و انتقال سهام) فقط ۱٫۱ درصد بوده است. به عبارتی، مالیات کارمندان ۸ برابر مالیات

نقل و انتقال سهام، ۴ برابر مالیات مسکن و اجاره، ۳ برابر مالیات بر ثروت و مالیات نقل و انتقال خردرو و نزدیک به ۲ برابر مالیات اصناف است. بر اساس آنچه در نمودار قابل مشاهده است، طی ۳۰ سال اخیر سهم مالیات بر حقوق بگیران در حالی افزایش یافته که سهم مالیات اصناف و مسکن و ملاکی روند کاهشی داشته است.

فشار بر کارمندان؛ جایزه به ثروتمندان!

عدالت اقتصادی حکم می‌کند افرادی که در مجموع درآمد بیشتری از منابع مختلف دارند مالیات بیشتری نیز بپردازند. این فرض نظام مالیاتی به وسیله مالیات بر مجموع درآمد بسیار بهتر مهیا می‌شود. علم غریبانه‌ای که هم اکنون مالیات‌های مستقیم در ایران از پایه‌های مختلف درآمدی به صورت جداگانه اخذ می‌شود که نتایجی همچون نابرابری اقتصادی و کاهش درآمد دولت را به همراه داشته است. در طول دهه‌های گذشته موضوع تقنین مالیات بر مجموع درآمد در ایران فرازونشیب‌های بسیاری را طی کرده و در مجموع هیچ‌گاه به نتیجه مطلوب نرسیده است. در مجموع بر اساس آنچه در داده‌های این گزارش نشان داده شد، طی سال‌های اخیر و ویژه پس از شروع تحریم‌های ظالمانه که منجر به افت ارزش پول ملی و تورم‌های بالا و کاهش قدرت خرید مردم شده، سقف معافیت مالیاتی همپای کاهش قدرت خرید مردم اصلاح نشده و این موضوع منجر به فشار مالیاتی بر حقوق بگیران شده است. این فشار در حالی رخ داده که بخش بزرگی از سرمایه‌گذاران در کشور مربوط به سپرده‌های بانکی بوده که معاف از مالیات بود. بخش قابل توجهی از سرمایه‌گذاران در کشور مربوط به املاک و زمین و ملاکی است که طبق آمارها، عملیات بخش نیز مالیات‌ناچیزی می‌دهد و تقریباً می‌توان گفت معاف از مالیات است. بخش سوم مربوط به قاچاق کالا و اقتصاد سایه و سیاه است که آن هم خارج از رصد دولت بوده، بخش دیگری مربوط به درآمدهای ناشی از دلالتی در بازار خودرو، ارز، سکه و طلاست که این بخش نیز عملاً به واسطه فقدان اطلاعات و رصد دولت، معاف از مالیات بوده است. بخش دیگر نیز مربوط به عملکرد اصناف است که به واسطه وجود راه‌های مختلف دور زدن قوانین از جمله نصب چندین دستگاه کارتخوان، استفاده از حساب‌های اجاره‌ای و حساب‌های اقوام و خانواده‌ها، اغلب اصناف به بهترین شکل می‌توانند از رصد و تور مالیاتی دولت فرار کرده و درآمدهای واقعی خود را اظهار نکنند. اما آن طور که گفته شد، کارمندان به دلیل شفافیت حداکثری که در حقوق و دستمزد آنها وجود دارد، قبل از دریافت حقوق و دستمزدشان مالیات‌ها را پرداخت می‌کنند و در شرایط فقدان عدالت مالیاتی، عملیات بازندگان نظام مالیاتی فعلی هستند.

موانع اجرای مالیات بر مجموع درآمد در ایران

با توجه به نکاتی که در بخش‌های قبلی بیان شد برای اصلاح رویکرد قانونگذار در مورد مالیات بر مجموع درآمد، اجرای این قانون در عمل و اصلاح نظام مالیاتی موانعی پیش‌روی حکمران قرار دارد که مرکز پژوهش‌های مجلس در چندین گزارش مفصل به آن پرداخته است. بر اساس گزارش بازوی پژوهشی مجلس، ۵ اتفاق در نظام اقتصادی ایران باعث شده دولت نتواند زیرساخت اجرای مالیات بر مجموع درآمد را اجرایی کند.

۱- فرهنگ سازی مالیاتی؛ از مردم تا حاکمیت

در یک نگاه عمیق، اصلاح باورها، احساسات و خواسته‌های انسان هانتها نقطه شروع برای اصلاحات نهادی اقتصادی سیاسی است. فرهنگ و اخلاق مالیاتی مردم در میزان موفقیت یک نظام مالیاتی نقش بسزایی دارد. وقتی اخلاق مالیاتی ضعیف باشد مردم فرار مالیاتی را نوعی زرتگی تلقی می‌کنند و هنگامی که افراد تعهدی به پرداخت مالیات نداشته باشند نمی‌توان انتظار داشت که مالیات‌ها در کشور اصلاح شوند. از طرف دیگر عدم اعتماد مردم به دولت و سازمان مالیاتی و نیز وقوع فساد اقتصادی انگیزه پرداخت مالیات را کاهش می‌دهد. بسیاری از کشورها با افزایش کمیت و کیفیت عرضه کالای عمومی، انگیزه پرداخت مالیات در کشور را افزایش داده‌اند. از این جهت نظام مالیاتی ایران از حیث پرداخت مالیات توسط مودیان، جمع‌آوری از سوی سازمان و مصرف آن از سوی دولت، نظارت بر حسن اجرای هر سه مرحله ایجاد مشوق‌های انگیزه بخش و تهدیدهای بازدارنده دچار مشکل است. برای اصلاح این مشکلات نیاز به تغییراتی در ساخت فرهنگ و اخلاقی است. پس مالیات بر مجموع درآمد نیازمند یک خواست عمومی از سوی مردم و مسئولان است که این تنها باتحول در باورها و خوراسته‌های مردم امکان دارد.

۲- فقدان ساختار اجرایی یا نبود اراده کافی

نظام مالیات بر مجموع درآمد نباید به بهانه عدم وجود ساختار اجرایی مناسب کنار گذاشته شود. در مورد ساختار اجرایی معمولاً مهم‌ترین موضوع بحث اطلاعات است و اطلاعات نیز با پیشرفت تکنولوژی وابستگی تنگاتنگی دارد. برای مثال انگلستان ۲۰۰ سال پیش این قانون را اجرا کرده و قطعاً و تکنولوژی انگلیس در ۲۰۰ سال پیش از امکانات موجود در ایران کنونی بسیار ضعیف‌تر بوده است. بنابراین عدم وجود ساختار اجرایی و تکنولوژی نمی‌تواند توجیه‌گر حذف این سیاست از قانون مالیاتی باشد. ناگفته نماند آنچه به عنوان فقدان زیرساخت دریافت مالیات بر مجموع درآمد از آن در ایران حرف درازد و با توجه به شرایط زمانی و کنونی اقتصاد ایران، متنوع‌سازی صادرات می‌تواند امری زمانبر باشد و جذب سرمایه‌گذار خارجی نیز مستلزم بهبود روابط خارجی بین‌المللی و پذیرفتن معاهداتی همچون اف‌ای‌تی‌اف است تا بتوان از این طریق ریسک اقتصاد ایران را که یکی از مولفه‌هایی است که در جذب سرمایه‌گذار خارجی مؤثر است، کاهش داد و این امر نیازمند هم‌راستایی وزارت اقتصاد و وزارت امور خارجه با یکدیگر است. از سوی دیگر یکی از مسائلی که به افزایش سرمایه‌گذاری خارجی کمک می‌کند، روابط بانکی است. پس در حوزه رفع تحریم‌ها باید برنامه‌ای دقیق‌تر و وسیع‌تر و گام‌به‌گام ارائه شود و تنها اشاره به این موضوع به صورت کلی کافی نیست.

عبدالنصر همتی؛ از وعده‌ها تا عملکرد اقتصادی

این روزها در تب و تاب بررسی صلاحیت وزرای پیشنهادی دولت پزشکیان، معرفی برخی وزرا یا چالش‌هایی در مجلس و همچنین واکنش‌های رسانه‌ای همراه بوده است. اما برای برخی از وزرای پیشنهادی به نظر می‌رسد که بخت با آنها یار بوده و با چالش کمتری بتوانند رای اعتماد را از نمایندگان مجلس اخذ کنند. یکی از این وزرای پیشنهادی عبدالناصر همتی است که برای وزارت امور اقتصاد و دارایی پیشنهاد شده است. عبدالناصر همتی دانش‌آموخته اقتصاد با مدرک دکتری از دانشگاه تهران بوده، سابقه ریاست کل بانک مرکزی و همچنین سابقه مدیریتی چندین ساله در بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران را دارد. وی از جمله گزینه‌هایی است که در مجلس هم موافقان و مخالفان خاص خود را دارد. «فرهیختگان» در ادامه در گفت‌وگو با ایمان زنگنه، استاد دانشگاه و عضو انجمن اقتصاد دانان ایران به بررسی برنامه‌ها و کارنامه همتی پرداخته است.

دقیق‌ترین برنامه‌ریزی کنید، آقای همتی!

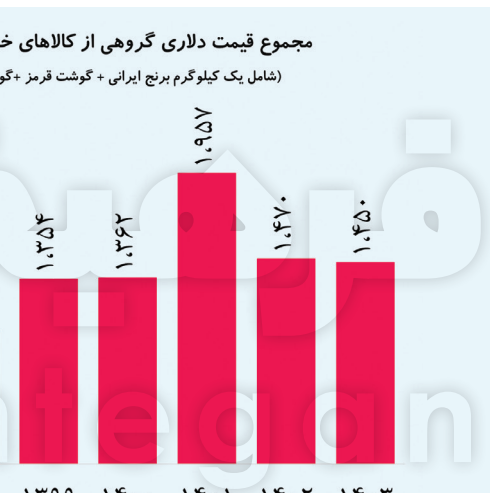
زنگنه در خصوص برنامه ارائه شده توسط عبدالناصر همتی برای سمت وزارت امور اقتصاد و دارایی گفت: «برنامه ارائه شده توسط ایشان دارای نکات مثبتی است که نشان دهنده تجربه‌ای است که ایشان در حوزه‌های اقتصادی و بخش‌های مختلف داشته‌اند. در برنامه ارائه شده توسط همتی به اصول علمی و پذیرفته شده دانش اقتصاد و همچنین تجربیات موفق داخلی و خارجی و تاکید بر رشد اقتصادی پایدار و ایجاد اشتغال اشاره شده اما باید به این نکته توجه کرد که بسیاری از اهداف و برنامه‌های ارائه شده نیازمند هم‌راستایی بین

است. اولاً بسیاری از مودیان، اطلاعات دقیقی از هزینه‌ها و درآمد‌هایشان ندارند. ثانیاً دولت بعضاً در راستی آزمایشی اظهارنامه‌های مالیاتی توانایی بالایی ندارد و نمی‌تواند صحت و سقم اظهارنامه‌ها را تشخیص دهد؛ با همین استدلال در آن زمان گفته شده که عملیاتی اجرای مالیات بر درآمد زیرساخت‌های اجرایی مناسب وجود ندارد. هم‌اکنون نیز با گذشت ۹۰ سال از آن زمان و با وجود پیشرفت‌های علمی بشر همچنان همین استدلال‌های عدم اجرایی‌تقنین سیاست مالیات بر مجموع درآمد وجود دارد. بنابراین لازم است اولاً صحت و سقم این ادعا بررسی شود که آیا واقعاً دستگاه اجرایی یعنی سازمان مالیاتی توانایی اجرای این طرح را ندارد؟ و ثانیاً لازم است در جهت تقویت و ترقی سازمان مالیاتی برای اجرای این طرح تلاش شود.

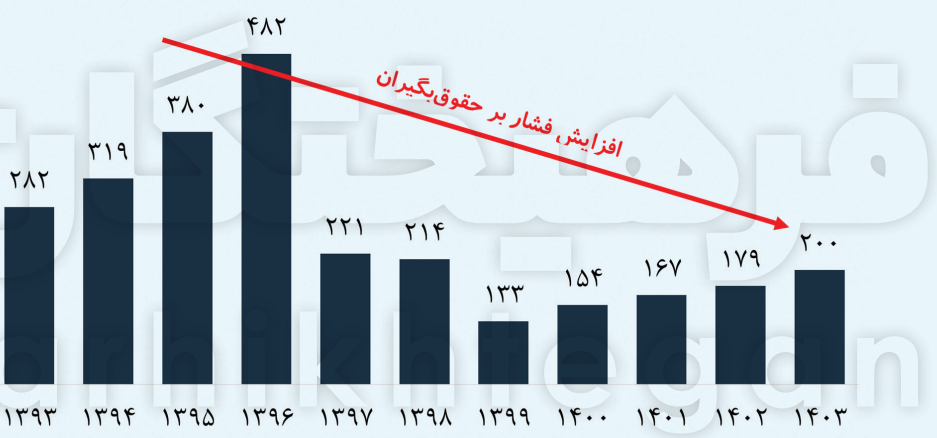
۳- تعارض منافع مانع اجرای عدالت

به‌طور کلی ممکن است تصویب بعضی قوانین با منافع شخصی برخی از افراد در تعارض قرار گیرد. اگر قانون مالیات بر مجموع درآمد تصویب نشود بخش عمده درآمدی که از محل عایدی سرمایه، سپرده‌گذاری، اجاره، مسکن، ارز، سفته‌بازی و سوداگری به دست می‌آید یا مشمول مالیات نیست یا با نرخ‌های مالیاتی پایین درآمد وجود دارد. بنابراین لازم است اولاً صحت و سقم این ادعا بررسی شود که آیا واقعاً دستگاه اجرایی یعنی سازمان مالیاتی توانایی اجرای این طرح را ندارد؟ و ثانیاً لازم است در جهت تقویت و ترقی سازمان مالیاتی برای اجرای این طرح تلاش شود.

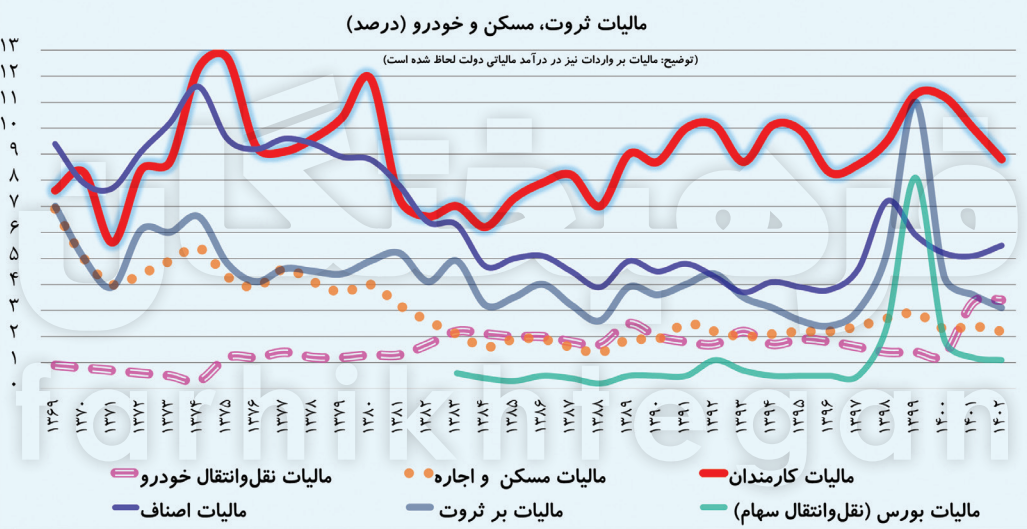
به‌طور کلی ممکن است تصویب بعضی قوانین با منافع شخصی برخی از افراد در تعارض قرار گیرد. اگر قانون مالیات بر مجموع درآمد تصویب نشود بخش عمده

سقف معافیت مالیاتی ماهانه حقوق و دستمزد به دلار

مقایسه سهم مالیات پرداختی کارمندان از کل درآمد مالیاتی دولت با مالیات پرداختی اصناف، بوریسی‌ها، مالیات ثروت، مسکن و خودرو (درصد)

نشده است. در حوزه ارز نیز اشاره‌ای نشده که همتی در همراهی با بانک مرکزی چگونه بنا دارد ارز را تک‌نرخ کند یا ارز ترجیحی به چه شکل و شیوه‌ای قرار است ادامه پیدا کند. البته در بخشی از این برنامه عنوان شده اولویت، ایجاد ثبات در سطح عمومی قیمت‌ها و نرخ ارز است اما با توجه به حضور ایشان در بانک مرکزی انتظار می‌رفت برنامه مدنظر او کامل‌تری در این باره ارائه می‌شد.

همتی برنامه کامل‌تری می‌توانست ارائه کند

ایمان زنگنه معتقد است در حال حاضر چیزی که تحت عنوان برنامه همتی ارائه شده، نظام مسائل اقتصاد ایران است که در برنامه گنجانده شده که با توجه به سابقه مدیریت اقتصادی همتی، مسائل به درستی عنوان شده و اولویت‌هایی مطرح شده است اما نکته اساسی که در این برنامه مغفول مانده، شیوه رسیدن به این اهداف و حل این مشکلات در صورت یک برنامه نظام‌مند است و صرفاً به صورت فهرست‌وار به آن اشاره شده است. اما از آنجایی که همتی تجربه بسیاری در طی سال‌ها مدیریت کلان اجرایی اقتصادی، بانک مرکزی، بیمه مرکزی و مدیریت چندین بانک داشته، شناخت ایشان از حوزه بانک‌های تجاری، بانک مرکزی و بانکداری و حوزه بیمه‌های کشور و هم‌سویی برنامه‌های ارائه شده با سیاست‌های فعلی بانک مرکزی، به نظر می‌آید این امکان وجود دارد که هم‌راستایی بین سیاست‌های پولی و مالی در این دوره شکل بگیرد و با هم‌افزایی و هم‌راستایی این سه دستگاه - وزارت اقتصاد، سازمان برنامه و بودجه و بانک مرکزی - به سمت عملی شدن برنامه‌های توسعه هفتم و کاهش تورم برود.

نشده است. در حوزه ارز نیز اشاره‌ای نشده که همتی در همراهی با بانک مرکزی چگونه بنا دارد ارز را تک‌نرخ کند یا ارز ترجیحی به چه شکل و شیوه‌ای قرار است ادامه پیدا کند. البته در بخشی از این برنامه عنوان شده اولویت، ایجاد ثبات در سطح عمومی قیمت‌ها و نرخ ارز است اما با توجه به حضور ایشان در بانک مرکزی انتظار می‌رفت برنامه مدنظر او کامل‌تری در این باره ارائه می‌شد.

آقای همتی، شرایط احراز پست‌های مدیریتی را اعلام کنید

به گفته زنگنه، اصلاحات ساختاری و عدم هماهنگی بین سیاست‌های پولی و مالی و تجاری و همچنین مقاومت گروه‌های ذی‌نفع سبب بی‌ثباتی می‌شود. انتظار می‌رود عبدالناصر همتی با تجربه به تجربه‌ای که در زمینه‌های سیاسی و اقتصادی داشته بتواند در برابر این گروه‌های ذی‌نفع مقاومت کند و موانع اصلاحات ساختاری را هر چند که در برنامه به آن اشاره نکرده برطرف کند. ایمان زنگنه می‌گوید با توجه به گستره وسیع تجربه‌ها و شرکت‌ها و موسسات و سازمان‌های تجاری، در صورتی که عبدالناصر همتی به‌کرمی وزارت اقتصاد تکیه بزند قطعاً افراد متعددی را رافزار است این به مسئولیت‌ها بگمارد. پیشنهاد من این است که الان شرایط احراز این سمت‌ها را اعلام کند و عنوان کند افراد بر اساس چه مولفه‌هایی برای سمت‌های مختلف قرار است گزینش بشوند؛ چراکه این آفت وجود دارد و وزیر که بر منصب می‌نشیند تحت تاثیر لابی‌های مختلف با فشارهای متعدد مجبور شود از اهداف خودش کوتاه بیاید و افرادی

به روش حل مشکل هم اشاره کنید

زنگنه ادامه داد: «از دیگر مطالبی که در برنامه منتشر شده همتی به آن اشاره شده، توزیع عادلانه درآمد و حل مشکلات تورم و نوسانات ارزی است. اگرچه مساله توزیع نابرابر درآمد یکی از مسائل اساسی اقتصاد ایران است اما در برنامه ارائه شده به اینک به چه صورتی می‌خواهند توزیع درآمد را عادلانه‌تر کنند اشاره‌ای